

**พุทธศาสนากับมโนทัศน์ทางการเมืองสมัยใหม่:
อิทธิพลแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของพุทธทาสภิกขุ¹**
**The Influence of Buddhadasa Bhikkhu's Political
Economics Thought on Modern Political Concept**
เด่นพงษ์ แสนคำ²

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีและกรอบแนวคิดเชิงมนุษยศาสตร์ มีจุดประสงค์เพื่อที่จะอธิบายแนวความคิดของพระพุทธศาสนากับมโนทัศน์ทางการเมืองสมัยใหม่ ภายใต้กรอบแนวคิดเรื่องศีลธรรมทางการเมืองสมัยใหม่ และแนวคิดเกี่ยวกับศีลธรรมทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของพุทธทาสภิกขุที่ว่าด้วย “ธัมมิกสังคมนิยม” ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลและปัญหาของแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของพุทธทาสภิกขุที่มีต่อการพัฒนาความเป็นสมัยใหม่ทางการเมืองและเศรษฐกิจในสังคมไทย

ผลการวิเคราะห์สามารถสรุปได้ว่า ท่านพุทธทาสภิกขุนำเสนอแนวคิดของเศรษฐศาสตร์การเมืองที่นำมาใช้เรียกว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” กล่าวคือการดำเนินการทางเศรษฐกิจและการเมืองต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของ “ศีลธรรมทางศาสนา” นอกจากนี้ท่านพุทธทาสภิกขุยังปฏิเสธแนวความคิดทางการเมืองที่ดำเนินไปด้วยระบบ “เสรีนิยมประชาธิปไตย” ซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดของการพัฒนาการเป็นสมัยใหม่ที่ต้องดำเนินไปด้วยความสัมพันธ์ของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยและเศรษฐกิจการตลาดต่างๆ โดยดำเนินการภายใต้กรอบศีลธรรมที่ไม่ต้องอิงอยู่บนหลักการของ

¹ บทความนี้ได้รับรางวัลรองชนะเลิศระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในการประกวดโครงการเศรษฐกิจทัศน์ ประจำปี 2560 โดยมีสถาบันที่ร่วมสนับสนุนโครงการ ได้แก่ ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

² นักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์อัครยา สังข์จันทร์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาบทความ

ศาสนาซึ่งเป็นกรอบศีลธรรมแบบสมัยใหม่ ข้อเสนอแนะที่ชัดเจนในบทความนี้คือ อิทธิพลแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของพุทธศาสนาภายใต้การตีความของท่าน พุทธทาสนั้นได้ผลิตซ้ำว่าทกรรมทางการเมืองและส่งผลโดยตรงต่อนักคิดและ นักวิชาการของไทยหลายคนและแนวคิดที่อิงอยู่บนฐานของศาสนานี้เองเป็นแนวคิดที่ ขัดแย้งกับการพัฒนาความเป็นสมัยใหม่ นอกจากนี้แนวคิดของท่านพุทธทาสยังเป็น แนวคิดที่ขัดแย้งภายในตัวเองอยู่หลายประการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองส่งผลโดยตรงต่อการ พัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของไทย

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา, การเมืองสมัยใหม่, เศรษฐศาสตร์การเมือง, พุทธทาสภิกขุ

Abstract

This article is analyzed with the theories and frameworks of humanities. The purpose of this article is to explain the concept of Buddhism's ideal and modern politics, within the framework of modern political moralities and Buddhadasa Bhikkhu's moral economics concept, "Dhammic Socialism". This theory shows influences and problems of the Buddhadasa's political economy on the development of politics and economy in Thailand.

The result of this article can be concluded that Buddhadasa Bhikkhu has presented the concept of political economics, "Dhammic Socialism". This concept means that the economic and political actions must be controlled by "religious morality". In addition, Buddhadasa also rejected the political concept which is running by the system of "liberal democracy". Dhammic Socialism contrasts with the concept of modernization, which politics and economy must be operated under democratic and marketing economy with modern morality - not based on religious principles. The noticeable point of this article is that the

influence of Buddhist political economics under Buddhadasa's interpretation has re-produced political discourse and has directly impacted on many Thai thinkers and scholars. And this base-on-religion concept has conflicts with the development of modernity. In addition, Buddhadasa's concept has many paradoxes, these things will directly affect Thailand's social and economic development.

Keywords: Buddhism, Modern Politics, Political Economy, Buddhadasa Bhikkhu

บทนำ

ว่าด้วยการสร้างมโนทัศน์ความเป็นสมัยใหม่ของพุทธทาสภิกขุ

การตีความคำสอนให้สอดคล้องกับแนวคิดทางสังคมในสมัยปัจจุบัน ลักษณะดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นได้อย่างมากมายในวิธีการตีความคำสอนในพุทธศาสนาของท่านพุทธทาส เรียกว่า เป็นการนำเสนอธรรมทัศน์ในรูปแบบ “สหวิทยาการ” และ “บูรณาการ” (อานวย ยัสโยธา, 2546) วิธีการที่เรียกว่าสหวิทยาการและบูรณาการของท่านพุทธทาสนี้เกิดจากท่านพุทธทาสเห็นว่า ลำพังการใช้ศาสตร์ความรู้เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาหรือตอบคำถามปัญหาให้ได้นั้นท่านเห็นว่ามีความเป็นไปได้ยากที่จะสำเร็จลุล่วงได้ เช่น ถ้าจะแก้ไขปัญหาโดยใช้เพียงแค่พุทธศาสนาเท่านั้นจะกระทำไม่ได้ สาเหตุที่ท่านพุทธทาสพยายามใช้ศาสตร์บูรณาการร่วมกันกับพุทธศาสนานั้นเพราะท่านมองเห็นว่า สังคมไทยศึกษาคำสอนทางพุทธศาสนาแบบท่องจำและอนุรักษเท่านั้นแต่ไม่เคยนำมาใช้และไม่เคยตั้งคำถามว่าอะไรเป็นไปได้หรือเป็นไปได้ด้วยเหตุนี้ท่านพุทธทาสจึงได้เริ่มทำการสำรวจตรวจสอบพระไตรปิฎกเพื่อสืบค้นและเลือกค้นหาแนวคิดในพระไตรปิฎกว่าอะไรคือคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้าและนอกจากนั้นท่านพุทธทาสทำการตรวจสอบพระไตรปิฎกนั้นท่านไม่ได้กระทำขึ้นมา

อย่างลอย ๆ หากแต่มีเครื่องมือที่จะสำรวจตรวจสอบ ก็คือ คำสอนใดเป็นไปเพื่อการดับทุกข์ คำสอนนั้นคือคำสอนของพุทธเจ้า ส่วนนอกเหนือจากนี้เป็นคำแต่งขึ้นมาใหม่

การดำเนินการสำรวจตรวจสอบพระไตรปิฎกของท่านพุทธทาสถือว่าเป็นแนวทางการตรวจสอบองค์ความรู้แบบเดียวกับที่นักวิทยาศาสตร์ทั่วโลกกระทำกัน กล่าวคือ ตรวจสอบว่าองค์ความรู้หรือทฤษฎีดังกล่าวเป็นจริงหรือสมเหตุสมผลหรือไม่ และนอกจากนี้เองยังกระทำการตรวจสอบได้โดยมีเครื่องมือในการตรวจสอบด้วย ซึ่งหลักการที่ว่าท่านพุทธทาสทำงานหรือมีแนวคิดคล้อยไปตามสังคมสมัยใหม่แบบวิทยาศาสตร์นั้น มีผู้ให้ความเห็นสนับสนุนคือ แจ็กสัน ที่ได้อธิบายว่า “ท่านพุทธทาสเสนอแนวคิดใหม่ว่า ความทุกข์ไม่จำเป็นต้องเป็นผลกรรมเก่าของปัจเจกบุคคลเสมอไปในทางตรงกันข้ามความทุกข์มันเกิดจากปัจจัยหลายอย่างที่มาจากโลกภายนอก ในขณะที่พระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมสอนว่า ความทุกข์ของคนเราแต่ละคนเกิดจากภาวะที่คนเราสร้างขึ้นเอง และจะกำจัดออกไปได้ด้วยวิธีการที่แต่ละคนปฏิบัติจิตภาวนา ท่านพุทธทาสกลับชี้ว่า ความทุกข์ที่เกิดจากการเอารัดเอาเปรียบทางสังคมหรือเศรษฐกิจและการกดขี่ทางการเมืองนั้นมันมีที่มาจากภายนอกของคนเราแต่ละคน ความทุกข์เช่นนี้ สามารถกำจัดได้ด้วยการที่สังคมประพฤติปฏิบัติถูกต้องตามหลักศาสนา” (แจ็กสัน, 2556)

จะเห็นว่าท่านพุทธทาส มองว่าการที่เราจะเอาชนะความทุกข์ได้นั้นไม่เพียงแต่เอาชนะความลุ่มหลงกิเลสของคนเท่านั้น แต่ต้องเอาชนะภาวะต่าง ๆ ในโลกภายนอกที่เป็นตัวกดขี่หรือก่อให้เกิดทุกข์นั้นด้วย ดังนั้นจุดเน้นของการกระทำเพื่อให้พ้นทุกข์ตามหลักศาสนาจึงต้องแผ่ออกไปครอบคลุมไม่เฉพาะการรักษาศีลและการฝึกสมาธิของปัจเจกบุคคลที่ประสบทุกข์อยู่เท่านั้น แต่รวมถึงกิจกรรมที่มุ่งสร้างสวัสดิภาพในบริบททางสังคมของปัจเจกบุคคลด้วย

นอกจากการนำเอาวิทยาศาสตร์มาเป็นการบูรณาการกับพุทธศาสนาแล้ว ท่านพุทธทาสยังมีวิธีการที่ทำให้พุทธศาสนามีความเป็นสมัยใหม่มากขึ้นด้วย นั่นคือการปฏิเสธแนวคิดระบบเดิม ซึ่งวิธีการนี้เป็นวิธีการที่ดูจะชัดเจนมากในการที่จะบอกว่าการตีความพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสมุ่งไปที่การพยายามสร้าง “พุทธศาสนาแบบแนวคิดสมัยใหม่” ขึ้นมา ซึ่งท่านพุทธทาสได้นำเสนอในลักษณะที่เป็นที่ศรัทธาวิพากษ์ต่อแนวคิดของพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม ที่เด่นชัดที่สุดคงจะเป็นการวิพากษ์การเรียนการ

สอนและการแปลบาลีของไทยที่มุ่งมั่นและยึดถือเพียงตามตัวอักษรเท่านั้น แต่ไม่เคยแปลแล้วตีความเพื่อสืบเสาะหาพระวาทะหรือความสมเหตุสมผลในคัมภีร์เลย ข้อต่อนี้ท่านพุทธทาสมองว่าเป็นการทำให้คำสอนของพุทธศาสนาล้ำสมัยและยังเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ท่านพุทธทาสไม่เห็นด้วยกับคัมภีร์บางส่วน

จะเห็นว่าลักษณะของการดำเนินเข้าสู่สมัยใหม่ของพุทธศาสนาในทัศนะของท่านพุทธทาสนั้น จะมีลักษณะที่ตรงตามความเป็นสมัยใหม่ของสังคมโลกด้วย นั่นคือมีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์ ต่อทัศนคติดั้งเดิม และใช้กระบวนการสำรวจตรวจสอบที่เป็นไปตามแบบของวิธีวิทยาทางตะวันตกหรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ หรือเรียกว่า การตรวจสอบด้วย “บรรทัดฐานอุดมการณ์” และ “บรรทัดฐานมาตรฐาน”³ ถือว่าทัศนคติของท่านพุทธทาสที่สร้างความเป็นสมัยใหม่ให้พุทธศาสนานั้นเป็นไปในแง่ของ “กระบวนการ” และ “วิธีการ” เป็นส่วนมาก เพราะทั้งนี้ท่านพุทธทาสนำเอาวิธีการของสมัยใหม่มาใช้ก่อนที่จะดำเนินการสืบค้นในแง่ของเนื้อหา หนึ่งใน การสร้างความ เป็นสมัยใหม่ผ่านการตีความพุทธศาสนาของพุทธทาสคือการนำเสนอรูปแบบของ การเมืองและระบบเศรษฐกิจเพราะท่านพุทธทาสมองว่าความทุกข์จริง ๆ ไม่ได้เกิดขึ้น จากสภาวะในตัวเองเท่านั้นแต่เกิดขึ้นจากแรงขับเคลื่อนจากภายนอกของ สังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ท่านพุทธทาสจึงเสนอทัศนคติทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านขึ้นมา เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและการเมือง อย่างไรก็ตาม ทัศนคติและการตีความพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสนั้น ไม่อาจกล่าวได้อย่างชัดเจนว่า มีความเป็นสมัยใหม่ทั้งหมดเพราะท่านยังมีแนวคิดอนุรักษ์นิยมซึ่งมีความขัดแย้งต่อการ สร้างมโนทัศน์และพัฒนาการความเป็นสมัยใหม่อยู่หลายอย่างด้วยกัน

³ การตรวจสอบด้วย บรรทัดฐานอุดมการณ์ และ บรรทัดฐานมาตรฐาน ท่านอ้างว่าสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำหรับ “ร่อน” เนื้อหาในพระไตรปิฎกได้ถึงร้อยละ 30 – 60 ส่วนจะร่อนออกมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับระดับภูมิปัญญาของผู้ ศึกษารวมแต่ละคน ท่านอ้างว่าการกระทำแบบนี้มีใช้กระทำตามอำเภอใจจน มีใช้ “โมฆะปุรุษ” หากแต่ทำด้วยความรู้ สำนึกและรับผิดชอบในนาม “ทาสของ พระพุทธเจ้า” ผู้ที่พยายามเดินตามครรลองช่องทางที่พระพุทธองค์ทรงเปิดให้ กระทำได้เท่านั้น ฉะนั้น จึงถือว่าเป็นการกระทำที่ชอบธรรม จึงเห็นได้ว่าการที่ท่านสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบบคิดโดย ตรรกะแบบนี้ แม้จะมีฝ่ายไม่เห็นด้วย แต่หาเหตุผลมาโต้แย้งได้ยาก เพราะไม่สามารถชี้ให้เห็นชัดเจนว่าท่านละเมิดพุทธ บัญญัติข้อใดและละเมิดอย่างไร อ้างใน อำนวย ยัสโยธา, ภูมิปัญญาการนำทางสู่เนื้อธรรมของท่านพุทธทาส, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546), น. 192.

แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองของพุทธทาสภิกขุ

ท่านพุทธทาสมีทัศนะต่างจากคนไทยที่มีแนวคิดแบบอนุรักษนิยมทางการเมืองจำนวนมากอย่างเห็นได้ชัด เมื่อท่านยืนยันว่าลัทธิคอมมิวนิสต์โดยลำพังไม่ใช่สิ่งที่คุกคามประเทศไทย สิ่งสำคัญก็คือการเอาไรต์เอาเปรียบและการกดขี่ข่มเหงต่างหากที่ทำให้คนยากจนหันไปหาลัทธิคอมมิวนิสต์และการปฏิวัติที่รุนแรง ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า “เรากำลังประสบปัญหาที่พวกนายทุนใจโหดชั่วสุบเลียดประชาชนทั่วไปถึงขั้นที่คนยากคนจนต้องลุกฮือขึ้นต่อสู้เพื่อทำลายศัตรูของพวกเขา จนเลียดนองท่วมโลก” (พุทธทาสภิกขุ, 2521)

ท่านพุทธทาสเห็นว่าตัวการมูลฐานที่คุกคามประเทศไทยไม่ใช่ลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่เป็นระบบทุนนิยมที่เอาไรต์เอาเปรียบนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ท่านไม่ได้ถือว่าการเอาไรต์เอาเปรียบในระบบทุนนิยมเองเป็นมูลเหตุสำคัญของปัญหาทางการเมืองที่ท่านยืนยันว่า การเอาไรต์เอาเปรียบมีต้นเหตุอยู่ที่ความไม่รู้ ความหลง ความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นที่มาของความทุกข์ทั้งหมดนั่นเอง (แจ๊คสัน, 2556) ทัศนะดังกล่าวสามารถอธิบายต่อไปได้ว่าท่านพุทธทาสมองว่าจริงๆ แล้วคนส่วนใหญ่ยึดติดในวัตถุนิยมและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่พวกนายทุนได้สร้างขึ้นมากเพื่อกอบโกยความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและความร่ำรวย ความโลภมากของนายทุนเหล่านี้เป็นเหตุให้สังคมเกิดความขัดแย้งกันขึ้น และท่านพุทธทาสยังอธิบายต่อไปว่าชนชั้นกรรมกรนี้เองที่ไปยึดติดในกับดักความหลงของพวกนายทุนทั้งหลาย ปัญหาเหล่านี้ท่านพุทธทาสอธิบายว่าเกิดจากความเห็นแก่ตัวและความไม่มีศีลธรรมทางศาสนาмаคอยกำกับนั่นเอง

ในทัศนะของท่านพุทธทาส เป้าหมายของการเมืองคือประโยชน์สุขของสังคมนับถือการเมืองที่มีธรรมะหรือตรงตามเจตจำนงของกฎธรรมชาต ก็คือการเมืองที่นำไปสู่ประโยชน์สุข หรือยึดประโยชน์สุขของสังคมเป็นใหญ่ ฉะนั้นจะเป็นการเมืองระบบใดก็ได้ถ้ามุ่งประโยชน์สุขส่วนรวมเป็นหลัก และทำให้เกิดประโยชน์สุขเช่นนั้นได้จริง ย่อมเป็นการเมืองที่มีธรรมะหรือเป็นระบบการเมืองที่ดี (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2559) ท่านพุทธทาสกล่าวว่า “...จะเผด็จการ หรือว่า ราชาธิปไตย ประชาธิปไตย สังคมนิยม หรือกระทั่งคอมมิวนิสต์ หรืออะไรก็สุดแท้...ถ้าไม่ประกอบด้วยธรรม ไม่มีธรรม...มันไม่มีทางจะ

สำเร็จประโยชน์ได้” (พุทธทาสภิกขุ, 2549) และนอกจากนี้ท่านพุทธทาสไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับระบอบแนวคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจที่ดำเนินไปด้วยกรอบคิดที่อยู่ภายใต้ระบอบของเสรีนิยมประชาธิปไตย เหตุที่ท่านไม่เห็นด้วยท่านอธิบายว่า “ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมเปิดทางให้มีเสรีภาพอย่างเต็มที่ แต่ไม่ได้นิยามไว้ว่าเสรีภาพนั้นคืออะไร ดังนั้นกิเลสของคนเราจึงฉวยโอกาสที่จะมีเสรีภาพตามกำลังอำนาจของพวกมัน” (พุทธทาสภิกขุ, 2518)

จะเห็นว่า ท่านพุทธทาสบอกว่าประชาธิปไตยไม่สามารถสร้างสันติภาพและความสงบสุขได้เลย เพราะโดยตัวของมันเองแล้วนำพาคนไปสู่ความทะยานอยากตามความสามารถที่ตนมีอยู่กล่าวคือ ถ้าทุกคนมีเสรีภาพอย่างเต็มที่คนเหล่านั้นก็ไม่มองเห็นว่าจริง ๆ แล้วเราควรพ้อตัวในสิ่งๆ หนึ่งหรือยัง หรืออาจตรงกับคติที่ว่า “มีใครยาวสาวได้สาวเอา” ถึงแม้ว่าประชาธิปไตยให้สิทธิของทุกคนที่จะกอบโกยทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเท่ากันแต่มันก็ย่อมส่งผลเสียต่อคนที่ไม่มีกำลังต่อสู้คนที่สูงกว่า ตัวอย่างเช่น คนชั้นกรรมาชีพก็จะไม่มีทางสู้พวกนายทุนได้เลย ด้วยเหตุนี้ท่านพุทธทาสจึงคัดค้านแนวคิดของเสรีนิยมแบบประชาธิปไตยในทุกๆ ด้าน ด้วยลักษณะของประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมไม่สามารถสร้างสมดุลในความคิดของท่านพุทธทาสได้ท่านจึงเสนอว่าทุกอย่างต้องถูกกำกับด้วย “ศีลธรรม” หรือเรียกว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” นั่นเอง

ท่านพุทธทาส กล่าวถึง “ธัมมิกสังคมนิยม” ว่าเป็นระบบการเมืองที่ประกอบอยู่ด้วย ศีลธรรมมากกว่าระบบอื่น เพราะถือเป็นเรื่องประโยชน์สุขของสังคมเป็นสำคัญ และนำความเป็นระบบที่จะนำความปกติมาสู่สังคม ส่วนคำว่า “ศาสนา” คือภาวะสูงสุดของศีลธรรม ระบบการเมืองโดยแก่นแท้แล้วเป็นเรื่องของศีลธรรมนั่นเอง ดังนั้นการเมืองกับศีลธรรมจึงเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก โดยแนวคิดเรื่องการปกครองที่ท่านเสนอก็คือ การมีนักปกครองที่ดี มีศีลธรรมการให้การศึกษาที่ดี ปลูกฝังศีลธรรมแก่คนในชาติและเศรษฐกิจที่ดีในประเทศ (พุทธทาสภิกขุ, 2518) โดยที่ท่านพุทธทาสเห็นว่าสังคมนิยมเป็นสิ่งที่มียุ่แล้วในสภาวะธรรมชาติ เป็นสิ่งสมดุลสำหรับการดำรงอยู่ของมนุษย์ สัตว์และระบบนิเวศน์วิทยาของโลก ในสภาวะธรรมชาติสิ่งมีชีวิตทุกสิ่งจะผลิตตามความสามารถ และบริโศค ตามความจำเป็นของตน ไม่มีสิ่งมีชีวิตใดที่จะกักตุนส่วนเกินไว้เพื่อตนเอง ท่านพุทธทาสภิกขุเรียกสภาวะที่สมดุลนี้ว่า สังคมนิยม (ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, 2539) และท่านหวนกลับไปหาหลักการของความ

เสมอภาคในพระพุทธศาสนาว่า พระพุทธศาสนาถือว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ในข้อที่ว่าทุกคนล้วนตกอยู่ใต้อำนาจของกฎธรรมชาติเดียวกัน ทุกคนจะต้องเกิดแก่เจ็บและตาย ทุกคนต้องเป็นไปตามกฎแห่งกรรม ทุกคนต้องได้รับผลตามที่ตนได้กระทำไว้ ซึ่งเป็นสัจธรรมและยอมรับกันในสังคมโดยทั่วไป ดังนั้น การที่จะให้ทุกคนอยู่ในสังคมอย่างสันติสุข ผู้ปกครองหรือนักการเมืองที่ดี จะต้องมีธรรมะที่จะต้องเข้าไปแก้ไขปัญหาบ้านเมืองให้เป็นไปตามธรรมะ (พุทธทาสภิกขุ, 2549)

ธัมมิกสังคมนิยมนี้มีหลักการว่า ทุกคนเจียดประโยชน์ของตนตามแต่จะเจียดได้เพื่อประโยชน์แก่สังคม และไม่กอบโกยส่วนเกิน ใครมีอำนาจ มีกำลังส่วนผลิตได้แต่ส่วนที่เหลือจากที่ตนต้องใช้ต้องกิน ควรให้เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สังคม (พุทธทาสภิกขุ, 2538) พุทธทาสภิกขุเห็นว่า การไม่เอาส่วนเกินนั้นเป็นกฎของธรรมชาติ โดยท่านมองไปที่สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ที่เป็นไปตามธรรมชาติแล้วไม่มีใครเอาส่วนเกิน ทุกชีวิตบริโภคตามความจำเป็น ไม่มีขี้ไม่มีฉาง ไม่มีที่เก็บไม่มีที่กักตุน ฉะนั้นจึงเอาส่วนเกินไม่ได้ มนุษย์ในระยะแรก ดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้องและสอดคล้องกับธรรมชาติ โดยที่ถูกระบบสังคมควบคุมไม่ให้เอาส่วนเกินจึงไม่มีปัญหาสังคมมนุษย์จึงอยู่รอดมาได้หลายแสนปี จนมาเป็นพวกเราสมัยนี้เพราะเป็นสังคมนิยมโดยอัตโนมัติของธรรมชาติ ไม่มีการกอบโกยส่วนเกิน มีชีวิตอยู่ด้วยความเมตตากรุณาต่อกัน ทุกคนแบ่งไว้ที่จะเลี้ยงอัตภาพ ที่เหลือเป็นส่วนเกินแก่สังคม โดยท่านพุทธทาสอธิบายว่า “ถ้าคนไม่เอาส่วนเกินแล้ว มันจะเหลือมาก ส่วนเกินนั้นก็ตกทอดไปเป็นของคนอื่น คนอื่นก็ไม่ขาดแคลน” (พุทธทาสภิกขุ, 2538)

ระบบสังคมนิยมแบบนี้ ท่านพุทธทาสเห็นว่าเป็นระบบการเมืองชนิดเดียวที่จะทำให้โลกมีสันติภาพ และมีความสุขได้อย่างแท้จริงเพราะปัญหาสำคัญของโลกเกิดขึ้นจากสาเหตุประการเดียว คือการมีส่วนเกิน ดูเหมือนว่าท่านมองว่าแนวคิดแบบสังคมนิยมของท่านคือแนวคิดที่เป็นธรรมชาติที่สุดในสังคมมนุษย์ และท่านพุทธทาสเองมองว่าธรรมะก็คือธรรมชาติดังนั้นท่านจึงหมายรวมทั้งหมดว่า “การเมือง” ก็คือสิ่งเดียวกับ “ธรรมะ” หรือ “ศีลธรรม” นั่นเอง และถ้าเรามองเช่นนี้และทำเช่นนี้ สังคมการเมือง และเศรษฐกิจก็จะดำเนินไปอย่างไร้ปัญหาเพราะทั้งหมดมีธรรมะซึ่งก็คือรากฐานทางฆราวาสคอกัยกำกับอยู่นั่นเอง

อย่างไรก็ตามท่านพุทธทาสเองก็พยายามปกป้องความคิดของท่านที่ไม่เห็นด้วยกับประชาธิปไตย โดยเสนอว่า เพื่อที่จะแก้ปัญหาของประชาธิปไตยต้องผลัก “ประชาธิปไตย” ไปสู่ความเป็น “ประชาธิปไตยชนิดธัมมิกสังคมนิยม และที่ใช้วิธีเผด็จการ” โดยอธิบายว่า ขณะที่ “เสรีนิยม” ให้ความสำคัญกับบุคคล ปัจเจกชน ต่างคนต่างมีเสรี แต่ทว่า “สังคมนิยม” เป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวัง เพราะต้องดูประโยชน์ของสังคม ต้องดูปัญหาของสังคมแล้วก็ทำสิ่งต่างๆ เป็นการแก้ปัญหาของสังคมนี่ ดังนั้น “สังคมนิยม” จึงปลอดภัยเข้ามาชั้นหนึ่ง คือ ปลอดภัยยิ่งขึ้นหรือปลอดภัยกว่าเสรีนิยม โดยจะมุ่งทำประโยชน์แก่สังคม เสรีนิยมนั้นทำไม่ได้เนื่องจากความเห็นแก่ตัว แต่กระนั้นสังคมนิยมก็ต้องเป็น “สังคมนิยมที่ประกอบด้วยธรรม” (พุทธทาสภิกขุ, 2538) ท่านพุทธทาสได้กล่าวถึงสังคมในอุดมคติของท่านว่า พื้นฐานของสังคมที่ดีมีลักษณะ คือ มีระบบเศรษฐกิจที่ถูกต้อง เป็นระบบเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานของธรรมสอดคล้องและเกื้อกูลกันตามธรรมชาติ เคารพชีวิตและมีความเมตตากรุณาต่อกัน และต้องมีระบบการปกครองที่ถูกต้อง คือ เป็นธัมมิกประชาธิปไตย หมายถึง ประชาธิปไตย ที่ประกอบไปด้วยธรรม กล่าวคือพลเมืองจะต้องมีธรรมกำกับตลอดจนต้องมีระบบศีลธรรม ศาสนา และวัฒนธรรมที่ถูกต้อง สามารถอำนวยความสะดวกเป็นไปเพื่อสันติภาพ (พระคชสีเมธังกูโร และคณะ, 2532)

โดยสรุปแล้วแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านพุทธทาสที่นำเสนอขึ้นนั้นมีชื่อเรียกว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” การก่อรูปแนวความคิดเรื่อง ธัมมิกสังคมนิยม ของท่านพุทธทาส เกิดขึ้นจากการที่ท่านไม่เห็นด้วยกับระบอบประชาธิปไตยที่ให้เสรีภาพอย่างเต็มที่กับทุกคนในสังคม นั้นแสดงว่าคนทั้งหลายก็จะมุ่งหมายไปที่ประโยชน์ส่วนตนเป็นหลักและกอบโกยเอาทรัพยากรที่มีอยู่ตราบเท่าที่ความสามารถของตนจะเอามาครอบครองได้ ท่านพุทธทาสบอกว่าประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมจึงไม่มีคุณธรรมเพราะใครจะทำอะไรก็ได้ เสรีนิยมประชาธิปไตยจึงไม่เหมาะสม ท่านจึงเสนอสังคมนิยมที่ประกอบด้วยธรรมขึ้นมา การเสนอแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านพุทธทาสดังกล่าวนี้ ท่านสร้างขึ้นจากหลักการทางธรรมชาติดีจริงๆ กล่าวคือท่านมองว่าสรรพสัตว์ทั้งหลาย จะบริโภคตราบเท่าที่มันสามารถบริโภคและเก็บเกี่ยวได้เท่านั้น ไม่มีสิ่งมีชีวิตใดที่กักตุนครอบครองส่วนเกินไว้ทั้งหมดเท่าที่ตนทำได้เท่านั้น ปัญหาที่เกิดจากการที่มนุษย์มักกอบโกยเอาส่วนเกิน

มาเป็นของตนเอง ท่านจึงเสนอว่าสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ก็คือการที่ทุกคนเอาไว้ได้เท่ากับตนครอบครองได้และไม่เป็นส่วนเกิน ถึงแม้ว่าสังคมนิยมจะดีกว่าเสรีนิยมตามที่ชนะของท่านพุทธทาสแต่จะต้องมีศีลธรรมหรือธรรมะคอยกำกับควบคุมระบบสังคมนั้นด้วย จึงจะเป็นสังคมนิยมตามประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าของหรือตามหลักของพระพุทธศาสนา

อิทธิพลแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของพุทธทาสภิกขุ

แนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองที่ชื่อว่า “อัมมิกสังคมนิยม” ของท่านพุทธทาสที่กล่าวไปนั้นได้รับความสนใจจากเหล่าปัญญาชนฝ่ายค้านไทยมากยิ่งขึ้น⁴ และในที่สุดกลายเป็น “กระแสความคิดใหญ่” อีกกระแสหนึ่งในหมู่ปัญญาชนฝ่ายค้านไทยในช่วงปี 2524 – 2534 ส่วนปัญญาชนที่แสดงบทบาทสำคัญๆ ในการทำให้แนวคิด “อัมมิกสังคมนิยม” ของท่านพุทธทาส กลายเป็นกระแสความคิดที่โดดเด่นขึ้นมา ก็คือ สุกฤษณ์ ศิวรักษ์, ประเวศ วะสี ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์และพระไพศาล วิสาโล เป็นต้น (ธิกานต์ ศรีนารา, 2555) ด้วยแนวคิดที่นำหน้าแบบมีความทันสมัย เป็นเหตุเป็นผล และสามารถวิจารณ์ได้แย้งแนวความคิดดั้งเดิมบนพื้นฐานของพุทธศาสนาได้นั้น จึงทำให้ได้รับความนิยมและมีการผลิตซ้ำแนวความคิดผ่านงานของนักวิชาการของไทยหลายท่านที่กล่าวไปนั้น ซึ่งผู้เขียนจะนำเสนอให้เห็นถึงอิทธิพลแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุที่มีต่อการผลิตซ้ำวาทกรรมทางการเมืองต่อนักคิดและนักวิชาการต่างๆ ดังนี้

พระไพศาล วิสาโล นับว่าเป็นพระสงฆ์ไทยที่มีลักษณะของแนวคิดคล้ายกับท่านพุทธทาส กล่าวคือ การนำเสนอและตีความคำสอนพระพุทธศาสนาให้มีความเป็นสมัยใหม่และนำมาใช้กับสังคมได้มากยิ่งขึ้น และเห็นว่าระบบการเมืองที่เรียกว่า

---

⁴ปัญญาชนฝ่ายค้านในที่นี้ผู้เขียนหมายถึง ปัญญาชนฝ่ายอนุรักษ์นิยมที่มีแนวคิดต่อต้านกระแสความคิดที่มาจากโลกตะวันตก เช่น ประชาธิปไตยแบบตะวันตก แล้วสร้างประชาธิปไตยแบบไทยและที่เหมาะสมกับไทย ซึ่งขัดแย้งกับแนวความคิดของประชาธิปไตยในโลกสมัยใหม่ ในขณะที่นักวิชาการสมัยใหม่หลายท่านพยายามสร้างความเป็นประชาธิปไตยแบบตะวันตกในไทย แต่กลับถูกคัดค้านจากปัญญาชนฝ่ายค้านของไทยหลายคน ซึ่งมีอุดมคติเป็นนักอนุรักษ์นิยม

“ธัมมิกสังคมนิยม” สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจและการเมือง การปกครองของไทยในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

พระไพศาล วิสาโล ได้อธิบายถึง ธัมมิกสังคมนิยม ของท่านพุทธทาสไว้ว่า ธัมมิกสังคมนิยม มีความหมายต่อสังคมปัจจุบันเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะหัวใจของ สังคมนิยมที่มุ่งแก้ปัญหาส่วนเกินอันเป็นปัญหาสำคัญของโลกปัจจุบัน อันที่จริง ส่วนเกินไม่ใช่สิ่งที่เลวร้ายในตัวเอง จะว่าไปแล้ววัฒนธรรมอันสร้างสรรค์ของมนุษย์ เกิดขึ้นได้จากการที่มนุษย์สามารถผลิตส่วนเกินได้ อันเป็นเหตุให้สามารถมีอาหารมาก เกินกว่าที่คนๆ เดียวจะบริโภคได้หมดในวันเดียว ทำให้มนุษย์มีเวลาว่างในการผลิต อาหารแล้วหันมาผลิตสิ่งต่างๆ ที่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์ได้ เช่น เสื้อผ้า ยารักษาโรค หรือคิดค้นวิทยาการความรู้ต่างๆ ซึ่งต่อมาได้วิวัฒนาการมาเป็น อารยธรรมของมนุษย์ มนุษย์จะไม่สามารถพัฒนาศักยภาพ จนเข้าถึงความรู้สึกล้ำของ ชีวิตและสัจจะแท้ของธรรมชาติได้ トラบใดที่มนุษย์ยังต้องใช้เวลาส่วนใหญ่กับการ ผลิตปัจจัยยังชีพ ดังนั้น ในแต่ละชุมชน แม้กระทั่งชุมชนอุดมคติก็ไม่อาจหลีกเลี่ยง ความจำเป็นในการผลิตส่วนเกินได้ ประเด็นจึงอยู่ที่ว่า ส่วนเกินนั้นเอาไปทำอะไร ได้มา ด้วยวิธีการอย่างไร และมีความพอดีในการผลิตส่วนเกินนั้นหรือไม่ (พระไพศาล วิสาโล, 2529)

สังคมในอดีตเช่นสังคมไทย แม้แต่ละคนในหมู่บ้านจะผลิตส่วนเกินได้ไม่ เท่ากัน แต่ผู้ที่ผลิตส่วนเกินได้มากไม่อาจที่จะกักเก็บส่วนเกินนี้เพื่อประโยชน์ของตน ในทางที่จะเอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่นได้มากนัก คติทางศาสนาได้เอื้อให้มีการกระจาย ส่วนเกินนั้นสู่ชุมชน โดยอาศัยวัดเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านเป็นตัวผ่านที่สำคัญ การ ทำบุญในงานเทศกาลต่างๆ ทำให้ส่วนเกินนั้นแปรสภาพเป็น ศาลา โรงเรียน และ สาธารณูปการที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมได้ นอกจากนั้นความผูกพันและแรงยึดเหนี่ยว ซึ่งมีอยู่มากในชุมชนเล็กๆ เป็นตัวกำหนดให้การหาส่วนเกินมีขอบเขต ผู้มีร้านค้าใน หมู่บ้านจะต้องการกำไร แต่กำไรมิใช่สิ่งเดียวที่จะกำหนดราคา เพราะความเอื้อเพื่อรู้จัก มักคุ้นในหมู่บ้านก็ทำให้การหากำไรมิใช่ขีดจำกัด คติการหากำไรสูงสุดจึงยากที่จะเกิดขึ้น ได้ (พระไพศาล วิสาโล, 2529) พระไพศาลยังเห็นด้วยกับท่านพุทธทาสที่ว่าส่วนเกินที่ เหลือนั้นควรกระจายออกไปให้ทุก ๆ คนในสังคมได้รับอย่างเท่าเทียมกันว่า

ตราบดที่ขังยังไม่มีการกระจายส่วนเกินที่จำเป็นแก่ชีวิตมนุษย์อย่างจริงจังแล้ว ส่วนเกินที่เป็นความหายนะจะนำความยุ่งยากอย่างไม่จบสิ้นได้เลย

ในสังคมสมัยใหม่ การที่จะคงสาระหรือแก่นของพุทธศาสนาเอาไว้ได้ หรือพูดในสำนวนของท่านพุทธทาส การที่จะให้ศีลธรรมกลับมาได้นั้น นอกจากจะต้องมีการประพฤติปฏิบัติอย่างถึงยวดในระดับบุคคลแล้ว จำเป็นจะต้องมีการศึกษาระบบกลไกที่มีอยู่ในสังคมอย่างกระจ่างชัด และให้เห็นศีลธรรมและความรู้ศีลธรรมในระบบนั้นๆ ด้วย นอกไปจากนั้นการสังเคราะห์พุทธศาสนาให้เป็นอุดมการณ์มีระบบกลไก และแบบแผนในทางเศรษฐกิจการเมืองที่มีหลักการของพุทธศาสนาเป็นแก่น ก็ควรที่จะได้มีการถกเถียงพิจารณาให้จริงจังมากขึ้น สิ่งหนึ่งที่น่าจะคำนึงถึงก็คือ ที่คติปัจเจกนิยมมีอิทธิพลในเวลานี้จนมีลักษณะสุดโต่ง ก็เพราะคตินี้ได้รับการสังเคราะห์เป็นอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจและอุดมการณ์ในทางการเมืองและถูกนำไปใช้เป็นกลไกของสังคมนั่นเอง ถ้าพุทธศาสนาไทยจะเท่าทันกับสังคมสมัยใหม่ ความสำนึกในเรื่องความยุติธรรม เสรีภาพ เสมอภาค ชนิดไม่มีการแบ่งแยกเป็นเขาเป็นเรา ควรเป็นคุณธรรมข้อหนึ่งของชาวพุทธไม่น้อยไปกว่าความรัก ความเอื้อเฟื้อ ความซื่อตรง ยิ่งพุทธศาสนายอมรับคุณค่าสมัยใหม่ได้อย่างใคร่ครวญมากเท่าไร พุทธศาสนาจะมีบทบาทในสังคมร่วมสมัยมากเท่านั้น ด้วยเหตุนี้เองสาระสำคัญของ อัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาส จึงมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อสังคมไทย หากได้มีการพิจารณาอย่างใคร่ครวญในหมู่คนรุ่นใหม่ ก็ย่อมจะช่วยให้เห็นคุณค่าและเกณฑ์วินิจฉัยในการแสวงหาทางออกที่เป็นไปได้ในความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง (พระไพศาล วิสาโล, 2529)

นอกจากนี้แนวคิดที่พระไพศาลได้รับจากท่านพุทธทาสยังส่งต่อมาถึงปัจจุบันนี้ ดังปรากฏในงานเขียนของท่านก็คือเรื่อง “พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต” ที่อธิบายไว้ในหัวข้อเรื่อง พุทธศาสนากับสังคมไทยในบริบทใหม่ : เผชิญบริโภคนิยม และหากเราวิเคราะห์งานเขียนดังกล่าวก็จะพบว่างานนั้นใช้แนวคิดหลักมาจากแนวคิดเรื่องเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยอัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสนั่นเอง⁵

⁵ สามารถศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมงานดังกล่าวได้ที่ พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2546).

จะเห็นว่าอิทธิพลแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านพุทธทาสที่มีต่อพระไพศาล วิสาโล นั้น สามารถอธิบายให้เห็นภาพชัดเจนว่า พระไพศาล นำเอาธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสมาขยายความต่อให้กระจ่างขึ้น โดยอธิบายว่าสังคมนิยมก็คือการเห็นสังคมส่วนรวมเป็นหลัก และการผลิตผลส่วนเกินได้นั้นเป็นเรื่องธรรมชาติทั่วๆ ไปที่มีอยู่แล้วปัญหาเรื่องส่วนเกินนี้เองที่พระไพศาลเห็นว่าต้องสร้างความเท่าเทียมหรือการกระจายส่วนเกินที่ผลิตได้ออกไปให้กับผู้คนที่ขาดแคลนอยู่ ซึ่งในสังคมนิยมที่ท่านบอกว่าเรายังเห็นสิ่งเหล่านี้อยู่เสมอแต่ในสังคมเมืองกลับเป็นเรื่องที่ตรงกันข้าม ดังนั้น การนำเอาส่วนเกินไปแจกจ่ายให้กับผู้ที่ขาดแคลนย่อมเป็นเรื่องที่ดี และโดยธรรมชาติแล้วทุกคนต้องตัดดวงเอาส่วนเกินนั้นมาเป็นของตนในแง่ที่พระไพศาลมีทัศนะที่แตกต่างจากพุทธทาสอย่างเห็นได้ชัด แต่ข้อสรุปอย่างหนึ่งของพระไพศาลก็ไม่แตกต่างจากท่านพุทธทาสเลยเพราะพระไพศาลเห็นว่าการตัดดวงเอาไปเป็นของตนนั้นแม้จะเป็นธรรมชาติความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ก็ตามมันก็จะไม่เกิดความสมดุลได้ ดังนั้นการกระจายที่ดูจะเป็นธรรมที่สุดก็เอาส่วนเกินที่ถูกกอบโกยไปนั้นมาให้ผู้ที่ขาดแคลนเสีย ซึ่งการกระทำดังกล่าวไม่ต้องพึ่งอะไรภายนอกเสียจากแรงยึดเหนี่ยวผูกพันจากประเพณี คติความเชื่อ และศีลธรรมทางศาสนา อย่างไรก็ตามพระไพศาลพยายามเสนอแนะเพิ่มเติมจากท่านพุทธทาสว่า ธัมมิกสังคมนิยมควรได้รับการสานต่อในสังคมต่อไปทั้งนี้เพื่อที่จะคงแก่นสารสาระของพุทธศาสนาไว้ให้ได้ในสังคมร่วมสมัย

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ เป็นหนึ่งนักคิดคนสำคัญที่ได้ต่อยอดแนวคิดของท่านพุทธทาสให้ขยายออกไปอีกชั้นหนึ่ง ผลงานที่สำคัญปรีชาได้เสนอและอธิบายธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาส ซึ่งถือว่าเป็นการสานต่ออิทธิพลทางความคิดของท่านพุทธทาสก็คือหนังสือ “ธัมมิกเศรษฐศาสตร์” โดยปรีชาได้เริ่มอธิบายว่าพระพุทธเจ้ามีอุดมคติแนวสังคมนิยมซึ่งยกตัวอย่างของสังคมสงฆ์มาเป็นตัวอย่างว่า ในกิจกรรมของสงฆ์ไม่มีหลักการอย่างชัดเจนว่า จะไม่มีการสะสมปัจจัยการดำรงชีวิตในปริมาณเกินความจำเป็น ไม่ว่าจะเป็นเครื่องนุ่งห่ม ข้าวปลาอาหาร ยารักษาโรค ทุกอย่างห้ามมีการสะสม กักตุน กอบโกย ถ้าได้รับมาต้องแจกจ่ายให้ผู้อื่น ถ้าเอาส่วนเกินเก็บไว้เกิน มีเกิน กินเกิน ก็ถือว่าเป็นอาบัติเป็นโทษ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2531) ปรีชายังได้อธิบายในเชิงสนับสนุนแนวคิดของท่านพุทธทาสว่า ความลับสิ่งหนึ่งที่ธรรมชาติจัดสรรให้ชีวิตทั้งปวงคือทุกสิ่งมีการดำรงชีวิตที่พอเหมาะพอดี ไม่มีการ

กอบโกย ไม่มีการเบียดเบียน หรือการบริโภคที่มากเกินไปจนเสีสภาพแห่งการกอบโกยนี้ถูกควบคุมไว้โดยธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้น ปรีชาได้เสนอหลักปรัชญาของธัมมิกสังคมนิยมไว้ว่า สังคมนิยมที่ประกอบด้วยธรรมเท่านั้น จึงจะช่วยโลกช่วยมนุษยย์ได้ เราอาจชี้ให้เห็นว่าหลักการของธัมมิกสังคมนิยมได้ดังนี้ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2531)

1. ปรัชญาข้อหนึ่งของธัมมิกสังคมนิยมเห็นว่า สังคมนิยมเป็นระบบศีลธรรม เมื่อมีปรัชญาข้อนี้แล้วเราต้องมองว่า ระบบเศรษฐกิจไม่ใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับปากท้องเพียงด้านเดียว เศรษฐกิจต้องประกอบไปด้วยระบบศีลธรรม จึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่ดี และต้องประกอบไปด้วยศีลธรรมโดยตรง นั่นคือต้องเป็นสังคมนิยมตามหลักแห่งพระศาสนา ซึ่งเน้นการทำให้เกิดความผาสุก ศานติสุขขึ้นในระบบเศรษฐกิจโดยเน้นธรรมนิยม ไม่เน้นวัตถุนิยม

2. ปรัชญาอีกข้อหนึ่งคือเราต้องมีสังคมนิยมตามหลักธรรมชาติ คือ ทุกอย่างควรจะอยู่ ณ ที่จุดพอเหมาะพอดี ธรรมชาติจัดให้ทุกคนมีทรัพยากรในสัดส่วนที่เพียงพอ ไม่เกินความจำเป็น ไม่มีการกอบโกย และกอบโกยไม่ได้ด้วย “การกอบโกยถูกควบคุมไว้โดยธรรมชาติอย่างเสียบขาด”

3. ปรัชญาหลักข้อสามของธัมมิกสังคมนิยมเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เราเรียกว่า “เศรษฐศาสตร์แห่งความรัก” โดยตรง ท่านพุทธทาสกล่าวว่า “ธัมมิกสังคมนิยม คือต้องประกอบไปด้วยธรรม ความถูกต้องที่มีรากฐานอยู่บนความรัก ความเมตตา ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งสิ้น อย่างนี้เป็นธัมมิกสังคมนิยม”

4. ปรัชญาข้อที่สี่บ่งว่า สังคมนิยมที่ประกอบไปด้วยธรรมนั้นจะต้องมีธรรมสำหรับมนุษย์ นั่นคือ “ธรรมของความเป็นมนุษย์” ธัมมิกสังคมนิยมเป็นระบบการจัดการมนุษย์ให้มีความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้องตามมนุษย์ธรรม มนุษย์แบบนี้ต้องรู้หัวใจของธรรม คือรู้หลักความรู้สูงสุดในพุทธศาสนาที่บ่งว่า “สิ่งทั้งปวงมีเหตุแล้วเป็นไปตามเหตุ เมื่อเขารู้หลักนี้แล้วเขาจึงจะแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องตามหลักมนุษย์ธรรม

จะเห็นว่า ปรีชาได้รับอิทธิพลแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองจากท่านพุทธทาส ที่มีลักษณะแทบไม่แตกต่างกันเลย โดยสรุปคร่าวๆ ธัมมิกเศรษฐศาสตร์ของปรีชานั้น ใช้หลักการที่ว่า โดยธรรมชาติแล้วสิ่งมีชีวิตจะไม่มีการเอาส่วนเกินเลยเพราะธรรมชาติได้ควบคุมเสีสภาพที่เราจะกอบโกยเอาส่วนเกินนั้นไว้ และสุดท้ายแล้วทั้งหมด

ต้องดำรงอยู่ในสถานะที่เป็นกลางหรือมีความพอดี ในแง่นี้จึงเป็นการนำเสนอในลักษณะเดียวกันกับท่านพุทธทาสที่นำเสนอว่าสังคมนิยมหรือการเห็นประโยชน์ในส่วนรวมนั้นมีอยู่แล้วในธรรมชาติ และสังคมนิยมที่มาจากธรรมชาติที่ว่านี้ต้องถูกกำหนดและกำกับไว้ด้วย ศีลธรรมโดยเฉพาะหลักของพุทธศาสนา ดังนั้น ประชาจึงได้รับอิทธิพลของเศรษฐกิจการเมืองจากท่านพุทธทาสในลักษณะที่คล้ายคลึงกันมากกับท่านพุทธทาส

จากการนำเสนออิทธิพลแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านพุทธทาส จะเห็นว่า อิทธิพลแนวคิดของท่านพุทธทาสถูกนำมาขยายความให้กระจ่างชัดขึ้นและมีการขยายองค์ความรู้ดังกล่าวด้วย เมื่อพิจารณาในด้านเนื้อหาเราจะเห็นอย่างชัดเจนว่า อิทธิพลที่ได้รับจากแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านพุทธทาสก็คือการผลิตซ้ำวาทกรรมทางการเมืองที่ส่งผลต่อระบบคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของไทย โดยหลักการง่ายๆ ทั้งหมด อาจสรุปว่า การดำเนินการทางเศรษฐกิจและการเมืองจะละทิ้งศีลธรรมไม่ได้และข้อสำคัญคือหลักศีลธรรมในพุทธศาสนาที่สามารถอธิบายธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ได้อย่างสมบูรณ์

วิเคราะห์อิทธิพลแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของพุทธทาสภิกขุ

จากที่ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านพุทธทาสที่เรียกว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” นั้น เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าแนวความคิดธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสได้เป็นแนวคิดสำคัญที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก กระทั่งว่ามีผู้นำไปใช้และยังได้ผลิตซ้ำวาทกรรมตลอดจนแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุด้วย แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านพุทธทาสและการส่งเสริมแนวคิดของท่านพุทธทาสในช่วงต้นนั้น จึงเป็นคำถามต่อว่าเป็นข้อเสนอทางความคิดที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจและการเมืองที่เอื้อต่อความเป็นสมัยใหม่หรือไม่ คำถามนี้ค่อนข้างที่จะเป็นคำถามสำคัญในการพัฒนาสังคมไทยต่อไป อย่างไรก็ตามเราจะไม่มุ่งไปที่ประเด็นใดประเด็นหนึ่งในการวิเคราะห์ แต่จะวิเคราะห์ภาพรวมในแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านพุทธทาสในทุกๆ ประเด็นเพื่อสร้างองค์ความรู้และความเข้าใจให้มากขึ้น

ทว่าไปแล้ว แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านพุทธทาสที่บอกว่าจริงๆ แล้วระบอบประชาธิปไตยก็ไม่ใช่หากสิ่งที่ผิดหากเป็นประชาธิปไตยแบบสังคมนิยมหรือ “สังคมนิยมประชาธิปไตย” เพราะท่านพุทธทาสเองพึงพอใจสังคมนิยมเนื่องจากท่านเห็นว่ามันเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ

แนวคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย ในลัทธิเศรษฐกิจการเมืองสมัยใหม่นั้น ปรากฏในงานเขียนของเอ็ดเวิร์ด เบิร์นสไตน์ ที่ชื่อว่า “พื้นฐานความคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย” เบิร์นสไตน์ได้อธิบายไว้ว่า กิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ไม่ได้กำหนดด้วยระบบเศรษฐกิจเท่านั้น แม้ว่าเบิร์นสไตน์จะยอมรับว่าเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญแต่ก็มีปัจจัยอื่นๆ อีกที่มีความสำคัญ เช่น ปัจจัยด้านจริยธรรมและความคิดของมนุษย์เองที่กำหนดความเปลี่ยนแปลงในสังคม เมื่อปัจจัยหลายอย่างมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง นอกเหนือจากพื้นฐานทางเศรษฐกิจก็เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัด การทำนายอนาคตของสังคมนิยมไม่แน่นอน สังคมนิยมไม่ใช่สิ่งที่ต้องเกิดขึ้นตามกฎประวัติศาสตร์ สังคมนิยมเป็นเพียงสิ่งที่ดีที่ควรเกิดขึ้นเท่านั้น การเชื่อจริยธรรมและบทบาทของมนุษย์นี้เท่ากับเป็นความเชื่อในเสรีภาพของมนุษย์นั่นเอง ซึ่งเสรีภาพนี้เองก็เป็นพื้นฐานสำคัญของลัทธิสังคมนิยมประชาธิปไตย (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2541) การอธิบายสังคมนิยมประชาธิปไตยของเบิร์นสไตน์แตกต่างจากของท่านพุทธทาสอย่างเห็นได้ชัด ประการแรกก็คือ ท่านพุทธทาสบอกว่า เสรีภาพเป็นสิ่งที่ไม่ทำให้เกิดขึ้นซึ่งสังคมนิยมแต่เบิร์นสไตน์กลับเห็นว่า เสรีภาพนี้เองเป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมนิยม นอกจากนี้ดูเหมือนว่าเบิร์นสไตน์ยังบอกว่าสังคมนิยมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติหรือมีมาแล้วตามประวัติศาสตร์แต่สังคมนิยมเป็นแค่สิ่งที่ควรเกิดขึ้นเท่านั้น ซึ่งแตกต่างกับท่านพุทธทาสอย่างชัดเจนที่เห็นว่าสังคมนิยมเราไม่ต้องสร้างไม่ต้องทำเพราะมันมีของมันเองอยู่แล้วในธรรมชาติมนุษย์เองที่แปลกแยกออกมาจากธรรมชาติคือสังคมนิยม

อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่ดูจะคล้ายตามกันระหว่างเบิร์นสไตน์กับท่านพุทธทาสก็คือการที่ถือว่าปัจจัยทางจริยธรรมเป็นปัจจัยสำคัญของสังคมนิยม แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่ามีความคล้ายคลึงตามกัน ในความหมายท่านพุทธทาสบอกว่าจริยธรรมหรือศีลธรรมนี้ต้องควบคุมทั้งระบบการเมืองและระบบเศรษฐกิจจึงจะก่อเกิดสังคมนิยมที่สมบูรณ์ แต่ในความหมายของเบิร์นสไตน์ศีลธรรมเกิดขึ้นจากเสรีภาพ ซึ่งท่านพุทธทาสเองปฏิเสธศีลธรรมชนิดนี้เพราะท่านปฏิเสธการมีเสรีภาพในรูปแบบของเสรี

นิยมประชาธิปไตย เนื่องจากท่านพุทธทาสถือว่าย่อมมีเสรีภาพก็ยังมีกิเลสและเมื่อใดที่ยังมีกิเลสก็ยังมีทางไกลศีลธรรม ในแง่นี้ท่านพุทธทาสจึงมองศีลธรรมกับเสรีภาพเป็นสิ่งที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ในทัศนะของเบิร์นสไตน์เสรีภาพเป็นสิ่งสำคัญของลัทธิสังคมนิยม เพราะเสรีภาพก่อให้เกิดความรับผิดชอบส่วนบุคคล อันเป็นความรับผิดชอบทางศีลธรรม ถ้าบุคคลไม่มีเสรีภาพจะถือว่าเขามีความรับผิดชอบไม่ได้ เบิร์นสไตน์กล่าวอย่างชัดเจนไว้ว่า “ลัทธิสังคมนิยมเป็นทฤษฎีของลัทธิเสรีนิยม” (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2541) ดังนั้น ในแง่นี้ศีลธรรมที่เบิร์นสไตน์กล่าวถึงก็คือศีลธรรมที่มาจากเสรีภาพที่มนุษย์เลือกได้เอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ท่านพุทธทาสปฏิเสธเพราะท่านพุทธทาสเองได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า กิเลสภาพนี่เองเป็นตัวชักจูงคนให้ห่างไกลศีลธรรม เมื่อเสรีภาพคือพื้นฐานสำคัญของประชาธิปไตยและประชาธิปไตยเป็นส่วนหนึ่งการพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่แท้จริงเห็นอย่างชัดเจนว่าท่านพุทธทาสสร้างแนวคิดที่ขัดแย้งกับการพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่ นอกจากที่ท่านพุทธทาสปฏิเสธแนวคิดของเสรีนิยมประชาธิปไตยแล้ว ท่านพุทธทาสยังบอกอีกว่าเสรีภาพไม่ใช่หัวใจสำคัญของระบบสังคมนิยมซึ่งเป็นการขัดแย้งกับแนวคิดของเศรษฐกิจการเมืองสมัยใหม่ที่เสนอโดยเบิร์นสไตน์ว่า สังคมนิยมมีหัวใจสำคัญคือเสรีภาพ

ธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาส ได้เป็นแนวคิดหลักอันสำคัญของสังคมไทยเมื่อได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางในวงวิชาการ โดยเฉพาะการสร้างงานนิพนธ์และตีความให้สอดคล้องและเข้ากันได้กับสภาพสังคมปัจจุบัน เช่น พระไพศาล วิสาโล และปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ที่ผู้เขียนได้นำเสนอไปแล้วนั้น ซึ่งข้อเสนอแนะที่ดูชัดเจนอีกประการหนึ่งคือการที่ท่านพุทธทาสและพระไพศาลได้อธิบายไว้ว่า เมื่อมีส่วนเกินในสังคมสิ่งทีควรจะทำมากที่สุดคือการกระจายส่วนเกินให้ทุกคน นั่นก็คือความหมายในแง่ที่คนรวยผลิตได้มากก็ต้องเอาผลผลิตนั้นไปให้คนจนซึ่งผลิตได้น้อย ทุกๆ คนจึงจะมีความเท่าเทียมกันการกระจายความเท่าเทียมเช่นนี้ ตามหลักของธัมมิกสังคมนิยม ถือว่า มีความเป็นธรรมที่สุดแล้ว อย่างไรก็ตามเราจะละเลยปัญหาดังกล่าวนี้ไปไม่ได้เพราะนี่คือปัญหาสำคัญของปรัชญาการเมืองที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมและการแบ่งปันปันส่วนในผลผลิตของปัจเจกบุคคลในสังคม ถึงแม้ว่าธัมมิกสังคมนิยมไม่เห็นด้วยกับเสรีนิยมก็ตามเราจะไม่พิจารณาถึงเสรีนิยมไปอย่าง

ลอยๆ ไม่ได้เพราะถือว่า เสรีนิยมคือพื้นฐานของการเป็นประชาธิปไตยและนำไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ในที่สุด

นอกจากนี้ ยังมีนักปรัชญาสมัยใหม่ที่พยายามตอบปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมก็คือ จอห์น รอลส์ ซึ่งเป็นนักปรัชญาในสมัยศตวรรษที่ 20 โดยรอลส์ได้เขียนหนังสือชื่อ “A Theory of Justice” เป็นการนำเสนอเกี่ยวกับทฤษฎีความยุติธรรม รอลส์เริ่มต้นข้อเสนอของเขา โดยตั้งข้อสังเกตว่าหลักความยุติธรรมจะเป็นหลักที่เที่ยงธรรมบริสุทธิ์จริงๆ ได้ ก็ต่อเมื่อบุคคลผู้คิดค้นกำหนดหลักดังกล่าวนั้น ไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตัวเข้าไปเกี่ยวข้อง ปกติแล้วคนเราเมื่อพิจารณาปัญหาความยุติธรรมมักเอาผลประโยชน์ส่วนตัวเข้าไปเกี่ยวข้องโดยรู้ตัวบ้างหรือไม่รู้ตัวบ้าง รอลส์ เชื่อว่าหลักความยุติธรรมที่สร้างขึ้นจากพื้นฐานผลประโยชน์ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจะใช้เป็นหลักสากลสำหรับทุกคนไม่ได้ (Rawls, 1971) รอลส์ จึงเสนอหลักความยุติธรรมไว้สองข้อคือ หลักของเสรีภาพและหลักของความแตกต่าง ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ 1) ทุกคนสามารถแข่งขันกันได้อย่างเสรี เอกชนเป็นเจ้าของกิจการต่างๆ รัฐมีหน้าที่คอยดูแลให้การแข่งขันดำเนินไปอย่างยุติธรรม 2) ภายในสังคมระบบการแบ่งปันผลประโยชน์ต้องดำเนินไปอย่างเท่าเทียมกัน ข้อนี้หมายความว่า คนสองคนทำงานเท่ากัน ต้องได้รับผลตอบแทนเท่ากัน นอกจากนี้สังคมต้องให้โอกาสแก่ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน กล่าวคือการให้โอกาสคนที่เสียเปรียบได้มีช่องทางที่จะแข่งขันกับคนที่ได้เปรียบอย่างยุติธรรม การช่วยเหลือเป็นหน้าที่โดยตรงของรัฐ (สมภาร พรหมทา, 2539)

ลักษณะของหลักความยุติธรรมที่รอลส์เสนอขึ้นนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการที่เราจะหิบบิ้นส่วนเกินมาให้กับคนที่มีความฐานะต่ำกว่าในสังคมตามความหมายของท่านพุทธทาสย่อมไม่ยุติธรรม การกระทำเช่นนี้ย่อมละเมิดทรัพย์สินส่วนตัวของคนที่มีความฐานะสูงกว่าได้ ข้อเสนอของรอลส์บอกว่าการสร้างความเท่าเทียมคือการเปิดโอกาสให้กับคนที่มีความฐานะต่ำกว่าได้มีสิทธิที่จะสร้างความเท่าเทียมกับคนที่มีความฐานะสูงกว่าด้วยตัวเขาเอง ไม่ใช่การนำเอาผลผลิตของคนที่มีความฐานะสูงกว่าไปให้เขาโดยที่เขาไม่ได้สร้างมันขึ้นมาเอง ตามหลักการกระจายส่วนเกินที่พระไพศาลเสนอขึ้น จากอัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาส นอกจากนี้ แนวคิดของท่านพุทธทาสที่บอกว่าการหิบบิ้นเอาส่วนเกินในความหมายของท่านจากคนที่มีความฐานะสูงกว่าไปให้คนที่มีความฐานะต่ำกว่าย่อมเป็นความ

ยุติธรรมที่พึงมี เพราะมันเป็นธรรมชาติว่าทุกคนต้องได้รับสิ่งนั้นอย่างเท่าเทียมกัน ข้อเสนอแนะดังกล่าวนี้นักปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ เช่น จอห์น ล็อก ก็ไม่เห็นด้วยกับท่านพุทธทาส กล่าวคือล็อกเสนอว่า มนุษย์ทุกคนเป็นเจ้าของแรงงานของตน ดังนั้นอะไรก็ตามที่เป็นผลผลิตแห่งแรงงานของเขา เขาก็ย่อมที่จะมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะอ้างความเป็นเจ้าของในสิ่งนั้น สิทธิดังกล่าวนี้ใครจะมาละเมิดไม่ได้ โดยล็อกได้กล่าวว่า “ทุกคนย่อมมีทรัพย์สินส่วนตัว ทรัพย์สินส่วนนี้นอกจากเจ้าของมันแล้วคนอื่นไม่มีสิทธิเราอาจกล่าวได้ว่า แรงงานจากร่างกายของใครและผลงานจากมือของใครย่อมเป็นทรัพย์สินของคนผู้นั้น ดังนั้น แรงงานย่อมเป็นทรัพย์สินของเจ้าของแรงงานโดยไม่ต้องสงสัย นอกจากนี้เจ้าของแรงงานนี้แล้วไม่มีใครมีสิทธิในสิ่งนี้ แม้ว่าครั้งหนึ่งมันเคยเป็นสมบัติร่วมของทุกคนก็ตาม” (Rawls, 1971) ด้วยเหตุนี้ รัชมิกสังคมนิยมที่บอกว่าการแจกจ่ายส่วนเกินของคนที่มีฐานะสูงไปให้คนที่มีฐานะต่ำกว่าย่อมไม่ยุติธรรมกับคนที่มีความสูงกว่าอยู่แล้ว สิ่งที่รัฐจะกระทำได้คือให้การสนับสนุนส่งเสริมให้คนที่มีฐานะต่ำกว่าได้สร้างฐานะของตนให้เท่าเทียมกับคนที่มีฐานะสูงกว่าเท่านั้นซึ่งในความหมายดังกล่าวนี้ท่านพุทธทาสไม่ได้กล่าวถึงเลย

เราจะเห็นว่า แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านพุทธทาส ที่กล่าวไปนั้นมีลักษณะที่ขัดแย้งกันเองกับหลักการของสังคมนิยมแบบประชาธิปไตย กล่าวคือท่านพุทธทาสไม่เห็นด้วยกับประชาธิปไตย แต่ถ้าจะเอาประชาธิปไตยต้องเป็นประชาธิปไตยที่ดำเนินไปคู่กับสังคมนิยมที่เรียกว่า “สังคมนิยมประชาธิปไตย” อย่างไรก็ตามเนื้อหาสาระของสังคมนิยมประชาธิปไตยคือเสรีภาพของปัจเจกชน แต่ท่านพุทธทาสเองกลับปฏิเสธเสรีภาพของปัจเจกชน ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าท่านพุทธทาสปฏิเสธ สังคมนิยมประชาธิปไตย และบอกว่าสังคมนิยมประชาธิปไตย คือสิ่งที่ท่านต้องการไปพร้อมกันด้วย ในข้อนี้ย่อมเป็นการแสดงถึงความขัดแย้งอย่างชัดเจนในแนวความคิดของท่าน การปฏิเสธเสรีภาพในทัศนะของท่านพุทธทาสคือการปฏิเสธระบบเสรีนิยมประชาธิปไตยที่ประกอบไปด้วย “เสรีภาพ” และระบอบ “ประชาธิปไตย” ซึ่งเป็นมโนทัศน์ของการสร้างความเป็นสมัยใหม่นั้นเอง

นอกจากนี้ เรายังจะเห็นว่า ท่านพุทธทาสนำเสนอว่าทั้งระบบการเมืองและระบบเศรษฐกิจทั้งหมดต้องดำเนินการไปด้วยการควบคุมของ ศีลธรรม และปรีชา ได้เสนอแนะเน้นย้ำในรัชมิกเศรษฐศาสตร์ว่า ศีลธรรมที่พึงมีในรัชมิกสังคมนิยมต้องเป็น

ศีลธรรมที่มองความเป็นไปของโลกอย่างชัดเจน เป็นเหตุเป็นผลและต้องเป็นหลัก ศีลธรรมและจริยธรรมในศาสนาพุทธเท่านั้น อย่างไรก็ตามนี่คงไม่ใช่เรื่องที่ผิดแปลกมากนักที่จะมองว่าศีลธรรมคือความดีงามในการดำเนินไปของกิจกรรมต่างๆ ของสังคมตามที่เบิร์นสไตน์ ก็ได้เสนอไว้เช่นนั้น แต่ศีลธรรมที่เบิร์นสไตน์กล่าวถึงเกิดจากเสรีภาพของปัจเจกชน หากใช้ศีลธรรมตามหลักศาสนาไม่และสุดท้ายก็จะนำไปสู่ระบอบประชาธิปไตยในที่สุด นอกจากนี้การให้เหตุผลว่าพื้นฐานทางวัฒนธรรมของไทยมาจากพุทธศาสนาดังนั้นการหวนกลับสู่วัฒนธรรมทางพุทธศาสนาจะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้ยิ่งปรากฏในแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านพุทธทาสด้วย ซึ่งจะเห็นได้จากผู้ที่ได้รับอิทธิพลจากท่านพุทธทาสได้ปฏิเสธแนวคิดของตะวันตกและพยายามใช้พุทธศาสนาเป็นการควบคุมและขับเคลื่อนภารกิจทางเศรษฐกิจและการเมืองของไทยต่อไป แน่แน่นอนว่า การที่มนุษยศาสตร์ศาสนาเป็นแหล่งพึ่งพิงทางจิตใจไม่เป็นเรื่องที่ดี แต่ภาวะที่ศาสนาผนึกตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับรัฐ ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างพลเมืองกับศาสนาผลที่ตามมาคือ สังคมการเมืองเช่นนี้ไม่เปิดโอกาสให้กับการเกิดขึ้นของประชาสังคม, อาณาบริเวณสาธารณะ, การรวมกลุ่มทางการเมืองที่เป็นเอกเทศจากรัฐ และปัจเจกชนที่เป็นอิสระจากเหตุผลของศาสนา (Halliday, 1995) อย่างไรก็ตามต้องไม่ลืมว่าศาสนาของพลเมืองในรัฐประชาธิปไตยไม่ได้มีศาสนาเดียว เพราะฉะนั้นในกรอบคิดของเสรีนิยมรากฐานทางการเมืองต้องวางอยู่ในความเป็นกลางและยอมรับของการมีอยู่ของ “พุทธศาสนา” มากกว่าให้ศาสนาใดศาสนาหนึ่งครอบครองความเป็นเจ้าหรือเป็นศาสนาหลัก แม้ว่าจะเป็นศาสนาหลักที่มีคนมากกว่าก็ตามก็ต้องจำเป็นที่จะเคารพความเท่าเทียมกันมากกว่าการที่จะใช้เกณฑ์ของจำนวนเป็นตัวตั้ง พร้อมกันนั้นรัฐในกรอบคิดเสรีนิยมสมัยใหม่ รัฐต้องวางตัวเป็นกลางปฏิบัติต่อฝ่ายอื่นๆ ที่นับถือและมีความเชื่อที่แตกต่างออกไปอย่างเท่าเทียมกัน (ธเนศวรศิยานานาวา, 2557) แต่ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือการที่รัฐไทยพยายามอ้างความเป็นศาสนาประจำชาติของพุทธศาสนาภายใต้ความคิดกระแสหลักที่ว่ามีจำนวนผู้นับถือมากที่สุด พร้อมกันนั้น ยังได้วางกรอบคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจว่าต้องดำเนินไปตามหลักธรรมหรือหลักศีลธรรมของพุทธศาสนาเป็นหลัก ข้อสังเกตบางประการก็คือว่ารัฐไทยพยายามเสนอประชาธิปไตยก็ต้องเป็นประชาธิปไตยโดยธรรมหรือเรียกว่า “ธัมมาธิปไตย” เศรษฐกิจต้องดำเนินไปในรูปแบบของพุทธเศรษฐศาสตร์ ตลอดจน

นำไปสู่การสร้างความหมายทางวัฒนธรรมและตีกรอบทางวัฒนธรรมว่า สังคมไทยเป็นสังคมพุทธนั่นเอง การมุ่งเน้นให้การดำเนินภารกิจของการเมืองและเศรษฐกิจควบคู่กันไปพร้อมกับแนวคิดทางศาสนาอาจมีผลดีในแง่ของความเชื่อ แต่ในสังคมสมัยใหม่การที่รัฐไทยมุ่งผลิตซ้ำวาทกรรมทางการเมืองผ่านแนวคิดทางศาสนาเป็นข้อขัดแย้งอย่างเห็นได้ชัดกับโมทัศน์ทัศน์ทางการเมืองสมัยใหม่ที่พยายามเปิดกว้างในความคิดทางศาสนาและวัฒนธรรมที่หลากหลาย เนื่องจากการอ้างอิงศีลธรรมแบบศาสนาซึ่งเป็นศีลธรรมตามความเชื่อส่วนบุคคลมาเป็นศีลธรรมของสังคมย่อมเป็นการอ้างที่ผิด ผลที่ตามมาคือการนำเสนอโมทัศน์ทัศน์ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านพุทธทาสภิกขุ หรือแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากท่านพุทธทาสภิกขุ ต่างเป็นแนวคิดที่หวนกลับคืนสู่ยุคกลางคือการผนึกกำลังของศาสนารวมเข้ากับรัฐ ซึ่งขัดแย้งกับความเป็นสมัยใหม่ที่ศาสนาแยกตัวอิสระจากรัฐและไม่สามารถสร้างกระบวนการทัศน์ทัศน์ทางการเมืองที่น่าสู่ความเป็นประชาธิปไตยและความเป็นสมัยใหม่ของไทยได้เลย

บทสรุป

ถึงแม้ว่าท่านพุทธทาสจะเป็นชาวพุทธที่มีการตีความคำสอนพระพุทธศาสนาให้เป็นสมัยใหม่ก็ตามแต่นั้นเป็นการแสดงถึงการเข้าสู่สมัยใหม่ด้วยกระบวนการหรือวิธีการเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้วเนื้อหาสาระของความเป็นสมัยใหม่ยังขัดแย้งกับการนำเสนอในแง่ของเนื้อหา ท่านพุทธทาสมีอิทธิพลทางความคิดต่อนักวิชาการฝ่ายค้านสายพุทธศาสนาอยู่หลายคน เช่น สุกฤษณ์ ศิวลักษณ์ พระไพศาล วิสาโล ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และประเวศ วะสี ตลอดจนนักวิชาการคนอื่นๆ อีกหลายคน อิทธิพลที่โดดเด่นโดยเฉพาะการนำเสนอแนวคิดทางการเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยระบบ “ธัมมิกสังคมนิยม” ได้เป็นสื่อกลางทางความคิดที่ขยายต่อไปถึงนักวิชาการคนอื่นๆ พร้อมกันนั้นยังได้รับความนิยมนจากรัฐที่มุ่งหวังในการนำเอาธัมมิกสังคมนิยมมาใช้กับสังคมไทยเป็นอย่างมาก เราจะเห็นว่าในลักษณะของการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ในการนำเสนอแนวคิดของท่านพุทธทาสนั้นแสดงออกอย่างชัดเจนในแง่ของกระบวนการวิธีแบบสมัยใหม่ในการสร้างและนำเสนอแนวคิด

ธัมมิกสังคมนิยมคือแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านพุทธทาสที่ได้ นำเสนอขึ้นมาโดยมีหลักว่า ทุกคนต้องเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก และไม่เอา ส่วนเกินการทำงานทุกอย่างต้องทำร่วมกันคือไม่เห็นแก่ตัวเองเป็นหลัก และนอกจากนี้ ระบบดังกล่าวต้องถูกควบคุมด้วยระบบศีลธรรม ศีลธรรมที่ท่านพุทธทาสหมายถึงต้อง เป็นศีลธรรมตามหลักธรรมทางพุทธศาสนาเท่านั้น และต้องไม่เป็นศีลธรรมแบบ ตะวันตกสมัยใหม่ที่ไม่ต้องการศาสนา นอกจากนี้ที่ท่านนำเสนอธัมมิกสังคมนิยมแล้ว ท่านยังปฏิเสธเสรีนิยมประชาธิปไตยไปพร้อมๆ กันด้วย เพราะทั้งนี้ท่านพุทธทาสเห็นว่า เสรีภาพทำให้คนเห็นแก่ได้ใครผลิตได้มากก็กอบโกยเอามากตามกำลังของตนโดยไม่ สนใจคนที่ผลิตได้น้อยเลย ในแง่นี้เสรีภาพจึงก่อให้เกิดกิเลสคือความอยากอย่างไม่มี สิ้นสุด ท่านพุทธทาสจึงบอกว่าคนที่มีผลผลิตมากต้องแจกจ่ายให้คนที่มีผลผลิตน้อย ข้อเสนอเช่นนี้ ทำให้ไม่เกิดความยุติธรรมเป็นแน่แท้ แสดงให้เห็นว่าความยุติธรรมตาม นัยของท่านพุทธทาสเป็นเพียงความยุติธรรมในความหมายของการครอบครองอย่าง เท่ากันเท่านั้น ไม่ได้มีความหมายในแง่ของ สิทธิและเสรีภาพที่มีอย่างเท่ากันเลย การที่ ท่านปฏิเสธประชาธิปไตยกับปฏิเสธเสรีภาพแสดงให้เห็นว่า แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ การเมืองของท่านพุทธทาสล้มเหลวที่จะสร้างมนทัศน์ของสังคมการเมืองแบบสมัยใหม่ ขึ้นมา พร้อมกันนั้นยังเป็นอุปสรรคที่จะพัฒนาสังคมเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่และการ สร้างประชาธิปไตยในสังคมไทยด้วย

นอกจากนั้น การนำเสนอบนพื้นฐานของกรอบคิดทางศาสนาและอ้าง หลักการที่ว่าพุทธศาสนาคือศาสนาดั้งเดิมของไทยและเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย ถ้าจะพัฒนาสังคมไทยต้องใช้พุทธศาสนาเป็นหลัก กระแสนวัตกรรมนี้ได้ถูกผลิตซ้ำเพื่อ เสริมสร้างความแข็งแกร่งนี้ให้แนวคิดของพุทธทาส จนมีการนำมาใช้โดยให้ความสำคัญ กับหลักคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลัก บนพื้นฐานของการนำมาใช้ในลักษณะดังกล่าว นี้ย่อมเป็นการสร้างวัฒนธรรมแบบผูกขาดบงกชวัฒนธรรมที่หลากหลายและปิดกั้น เสรีภาพทางศาสนาซึ่งมีผลโดยตรงต่อกระบวนการพัฒนาการเมือง สังคม และ เศรษฐกิจตามกรอบแนวคิดของสมัยใหม่ อย่างไรก็ตามการประสบความสำเร็จในการ นำเสนอแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของพุทธทาสภิกขุ ได้เป็นขวากหนามที่ ขัดขวางต่อการพัฒนาความเป็นสมัยใหม่ทั้งในแง่ของมนทัศน์ของสมัยใหม่คือ การมี เสรีภาพ การให้ความสำคัญกับปัจเจกชน การโต้แย้งแสดงเหตุผลอย่างเปิดเผย

ตลอดจนการสำรวจตรวจสอบอย่างวิทยาศาสตร์ และในแง่ของการพัฒนาความเป็นสมัยใหม่ แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของท่านพุทธทาสขัดแย้งอย่างชัดเจนกับการสร้างสังคมประชาธิปไตยและระบบกลไกของเศรษฐกิจตลอดจนระบบตลาดที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์โดยตรงกับรัฐ ความสำเร็จในการสร้างแนวคิดของท่านพุทธทาสจึงเป็นความสำเร็จของการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยและการนำไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ของสังคมไทยในทุกๆ ด้าน อย่างไรก็ตามยังถือว่าท่านพุทธทาสเข้าสู่สมัยใหม่ด้วยกระบวนการเท่านั้นในขณะที่ในด้านของเนื้อหาท่านพุทธทาสเองยังบกพร่องต่อความเป็นสมัยใหม่ตามที่นำเสนอไว้ข้างต้น

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2541). *ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง*, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. (2539). *พุทธทาสภิกขุกับทฤษฎีธัมมิกสังคมนิยม*. วารสารพุทธศาสนศึกษา, 3(2), 29.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2557). *ความไม่หลากหลายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สมมติ.
- ธิกานต์ ศรีนารา. (2555). การต่อต้านประชาธิปไตยแบบฝรั่ง และสถาปนาประชาธิปไตยแบบพุทธ ของปัญญาชนฝ่ายค้านไทยสายพุทธศาสนาในช่วงระหว่างปี 2524 – 2534. *รัฐศาสตร์สาร*, 33 (2), 167.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2531). *ธัมมิกเศรษฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปีเตอร์ เอ แจ็คสัน. (2556). *พุทธทาสภิกขุ : พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและการปฏิรูปเชิงนวสมัยนิยมในประเทศไทย*. แปลโดย มงคล เดชนครินทร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระดุษฎี เมธังกุโร และคณะ. (2532). *การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

- พระไพศาล วิสาโล. (2529). *พุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พุทธทาสภิกขุ. (2518). *ธัมมิกสังคมนิยมแบบเผด็จการหรือสังคมนิยมตามหลักแห่งศาสนาทุกศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมบูชา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2521). *ธรรมะกับโลกจะไปด้วยกันได้หรือไม่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมบูชา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2538). *ธัมมิกสังคมนิยม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามประเทศ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). *ธรรมะกับการเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- สมภาร พรหมทา. (2539). *ปรัชญาสังคมและการเมือง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพศ ทวีศักดิ์. (2559). พุทธศาสนากับรัฐ-การเมืองสมัยใหม่ : อิทธิพลทางความคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ และพุทธทาสภิกขุ. *รัฐศาสตร์สาร*, 37(3), 189.
- อำนวยการ ยัสโยธา. (2546). *ภูมิปัญญาการนำทางสู่เนื้อธรรมของท่านพุทธทาส*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Fred Halliday. (1995). *Relativism and Universalism in Human Rights: the Case of the Islamic Middle East*, 43(1), 152 - 167.
- John Rawls. (1971). *A Theory of Justice*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.